

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ 2013
Ε ν δ ε ι κ τ ι κ έ ς Α π α ν τ ή σ ε ι ς

ΘΕΜΑ Γ1

Αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από τα κείμενα που σας δίνονται, να παρουσιάσετε τις ακόλουθες πτυχές του αγροτικού ζητήματος στη Θεσσαλία:

α) Τις πρακτικές των ιδιοκτητών των τσιφλικιών (μονάδες 6)

β) Τις θέσεις του Τρικούπη και του Δηλιγιάννη στο ζήτημα αυτό (μονάδες 6)

γ) Τα προβλήματα και τις διεκδικήσεις των κολίγων (μονάδες 7), καθώς και την εξέλιξη του ζητήματος αυτού από το 1907 μέχρι και το 1910 (μονάδες 6).

Μονάδες 25

α) [Στον ελληνικό χώρο, το πρόβλημα της έγγειας ιδιοκτησίας δεν γνώρισε τις εντάσεις που παρατηρήθηκαν σε άλλα ευρωπαϊκά ή βαλκανικά κράτη. Η προοδευτική διανομή των εθνικών γαιών που προέκυψαν από τον επαναστατικό αγώνα του 1821-1828 δημιούργησε πλήθος αγροτών με μικρές ή μεσαίες ιδιοκτησίες. Τα λίγα εναπομείναντα «τσιφλίκια» στην Αττική και την Εύβοια δεν προκαλούσαν ιδιαίτερο πρόβλημα. Αργότερα όμως,]¹

Η διεύρυνση του ελληνικού κράτους με τα Επτάνησα (1864), την Άρτα και τη Θεσσαλία (1881) έφερε στο προσκήνιο το ζήτημα της μεγάλης ιδιοκτησίας. Τα «τσιφλίκια» της Θεσσαλίας αγοράστηκαν από πλούσιους Έλληνες του εξωτερικού, οι οποίοι διατήρησαν τον αναχρονιστικό θεσμό των κολίγων. Το κείμενο Α, παραθέτοντας σχόλια της εφημερίδας «Αιών» σχετικά με τη συμπεριφορά των τσιφλικιάδων της Θεσσαλίας, συγκρίνει τους Έλληνες ιδιοκτήτες, που αγόρασαν τα κτήματα από τους Τούρκους, με τους προκατόχους τους. Οι νέοι, λοιπόν, ιδιοκτήτες – παρά τις αντίθετες προσδοκίες - ήταν απαιτητικότεροι από τους Τούρκους απέναντι στους Έλληνες γεωργούς. Ενώ οι Τούρκοι ιδιοκτήτες αναγνώριζαν ότι οι Έλληνες γεωργοί είχαν την κυριότητα του σπιτιού που κατοικούσαν και της γύρω περιοχής, οι Έλληνες ιδιοκτήτες τους ζητούσαν να πληρώνουν ενοίκιο, επιδεικνύοντας μάλιστα στους γεωργούς που διαμαρτύρονταν το έγγραφο της αγοραπωλησίας των κτημάτων, σύμφωνα με το οποίο είχαν αγοράσει από τους Τούρκους και τα σπίτια των γεωργών.

Επιπλέον, οι Έλληνες ιδιοκτήτες των τσιφλικιών άσκησαν πολιτικές και κοινωνικές πιέσεις για να κερδοσκοπήσουν από την παραγωγή του σιταριού. Επιδίωξαν δηλαδή την επιβολή υψηλών δασμών στο εισαγόμενο από τη Ρωσία σιτάρι, ώστε να μπορούν να καθορίζουν όσο το δυνατόν υψηλότερες τιμές για το εγχώριο, προκαλώντας μάλιστα μερικές φορές και τεχνητές ελλείψεις.

β) Στα εδάφη της Θεσσαλίας, στα οποία κυριαρχούσε η μεγάλη ιδιοκτησία, οι τρικουπικοί υποστήριζαν τους μεγαλογαιοκτήμονες, ενώ οι δηλιγιαννικοί προσπάθησαν, χωρίς τελικά να το κατορθώσουν, να χορηγήσουν γη στους αγρότες και έλαβαν κάποια μέτρα για τη βελτίωση της θέσης τους. Από το κείμενο Β αντλούμε ενδιαφέρουσες πληροφορίες, που αιτιολογούν τη διαφορετική θέση των δύο πολιτικών αντιπάλων. Ο Τρικούπης σε ομιλία του στη Βουλή απαντά σε αυτούς που έθεταν ζήτημα διανομής των κτημάτων στους γεωργούς ότι προτεραιότητά του, για να εξυπηρετηθούν τα γενικότερα συμφέροντα της χώρας, ήταν να δοθούν κίνητρα στους πλούσιους Έλληνες του εξωτερικού (πρόκειται για τους νέους ιδιοκτήτες των τσιφλικιών στη Θεσσαλία) να επενδύσουν τα κεφάλαιά τους στην Ελλάδα. Η κατάσταση, λοιπόν, στη Θεσσαλία θα έπρεπε να μη μεταβληθεί, γιατί το αντίθετο θα είχε αρνητικές συνέπειες όσον αφορά τις επενδύσεις αυτές. Από την άλλη πλευρά, ο Δηλιγιάννης, πολιτικός αντίπαλος του Τρικούπη, ο οποίος είχε μόνιμη εχθρότητα απέναντι στους Έλληνες κεφαλαιούχους του εξωτερικού και μάλιστα τους αποκαλούσε πλουτοκράτες της διασποράς, προσπάθησε το 1896 να περάσει από τη βουλή ένα νόμο για την απαλλοτρίωση ενός μέρους των τσιφλικιών υπέρ των καλλιεργητών τους. Η κατάθεση και μόνο του νομοσχεδίου αυτού στη βουλή ήταν στην πραγματικότητα η πρώτη επίσημη αναγνώριση, από την πλευρά του ελληνικού κράτους, ότι υπήρχε πρόβλημα μεγάλης γαιοκτησίας στη βόρεια Ελλάδα, το θεσσαλικό πρόβλημα.

γ) Οι πρακτικές² των ιδιοκτητών των τσιφλικιών δημιούργησαν εντάσεις και οδήγησαν στην ψήφιση νόμων το 1907, οι οποίοι επέτρεπαν στην εκάστοτε ελληνική κυβέρνηση να απαλλοτριώνει μεγάλες ιδιοκτησίες, ώστε να μπορεί να τις διανέμει σε ακτήμονες. Η εφαρμογή τους αποδείχθηκε δύσκολη υπόθεση και οι τριβές που προκλήθηκαν προκάλεσαν συγκρούσεις, η πιο σημαντική από τις οποίες έγινε στο χωριό Κιλελέρ (1910). Το υπόμνημα της Πανθεσσαλικής Επιτροπής Αγώνα, που τα μέλη της υπέβαλαν στο βασιλιά Γεώργιο Α', επιδιώκοντας την παρέμβασή του, τον Φεβρουάριο του 1910 (κείμενο Γ)³ αναφέρεται στα προβλήματα και στις διεκδικήσεις των κολίγων. Στην αρχή του αποσπάσματος οι συντάκτες του κειμένου παρουσιάζουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι γεωργοί της Θεσσαλίας: δεν έχουν την κυριότητα της γης που καλλιεργούν και της κατοικίας τους, δεν τους επιτρέπεται να έχουν ελεύθερη ιδιοκτησία, οι ιδιοκτήτες τους κάνουν έξωση όποτε θέλουν, με αποτέλεσμα να περιπλανώνται από χωριό σε χωριό με τις οικογένειές τους και την κινητή τους περιουσία, είναι θύματα των τοκογλύφων και πεθαίνουν από ελονοσία. Στη συνέχεια, επιχειρώντας να πείσουν το βασιλιά να παρέμβει, για να δώσει λύση στο πρόβλημα, επισημαίνουν πως η ελάττωση του αγροτικού πληθυσμού και η οπισθοδρόμηση της γεωργίας σε μια περιοχή παραμεθόρια είναι παράγοντες επισφαλείς για το κράτος και «υποδεικνύουν» στο βασιλιά Γεώργιο πως το καθεστώς είναι ασφαλέστερο, όταν η αγροτική τάξη είναι ικανοποιημένη, και πως καλύτερος βασιλιάς είναι αυτός που ενδιαφέρεται για την ανάπτυξη της υπαίθρου. Στο τέλος επικαλούνται την επίλυση παρόμοιου προβλήματος στη Δανία, (πατρίδα του βασιλιά Γεωργίου) και ζητούν ανάλογη λύση του προβλήματος να υπάρξει και στην Ελλάδα. Στο παρόν απόσπασμα οι διεκδικήσεις των κολίγων διατυπώνονται έμμεσα, καθώς είναι ευνόητο πως οι διεκδικήσεις τους αφορούν την επίλυση των προβλημάτων που έχουν αναφερθεί παραπάνω.

1. Η ύπαρξη των δύο διαρθρωτικών λέξεων αργότερα (σχέση χρόνου) και όμως (αντίθεση) στην αρχή της παραγράφου απαιτεί μία από τις εξής τροποποιήσεις στην αρχή της απάντησης: α) την παράλειψη των διαρθρωτικών λέξεων ή β) τη διατήρηση της προηγούμενης παραγράφου – χωρίς βαθμολογική συνέπεια – άρα και τη διατήρηση των διαρθρωτικών λέξεων ή γ) μια συνοπτική αναφορά στο περιεχόμενο της προηγούμενης παραγράφου που θα καθιστά απαραίτητη τη διατήρηση των διαρθρωτικών λέξεων.
2. Επειδή ανάμεσα στο τέλος της απάντησης α και την αρχή της γ παρεμβάλλεται η απάντηση β, η αντωνυμία «αυτές» του σχολικού εγχειριδίου πρέπει να αντικατασταθεί με συγκεκριμένο προσδιορισμό (=των ιδιοκτητών των τσιφλικιών).
3. Σύμφωνα με την ερώτηση γ πρέπει πρώτα να χρησιμοποιηθούν οι πληροφορίες από το κείμενο Γ (=τα προβλήματα των κολίγων) και στη συνέχεια το κείμενο από το σχολικό εγχειρίδιο. Επειδή όμως το κείμενο του σχολικού εγχειριδίου ξεκινά από το 1907 και καταλήγει στα 1910, όπως επίσης και το κείμενο Γ αφορά το 1910, ορθότερη είναι η απάντηση που έχει δοθεί παραπάνω (δηλαδή πρώτα το κείμενο από το σχολικό εγχειρίδιο και μετά το παράθεμα Γ). Από βαθμολογική άποψη πάντως δεν υπάρχει καμία διαφορά.

ΘΕΜΑ Δ1

Αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από τα κείμενα που σας δίνονται, να παρουσιάσετε:

- α) Την αστική στέγαση των προσφύγων, όπως αυτή ξεκίνησε, με πρωτοβουλία του κράτους και της ΕΑΠ, από την Αθήνα και τον Πειραιά, με τη δημιουργία νέων συνοικισμών (μονάδες 13) και
 - β) τον τρόπο στέγασης των ευπόρων προσφύγων, καθώς και των απόρων που δεν είχαν ακόμη αποκατασταθεί (μονάδες 12).
- Μονάδες 25

α) Η αστική στέγαση ξεκίνησε από την Αθήνα με τη δημιουργία τεσσάρων συνοικισμών: της Καισαριανής, του Βύρωνα, της Νέας Ιωνίας στην Αθήνα και της Κοκκινιάς στον Πειραιά. Για τη στέγαση των αστών προσφύγων υιοθετήθηκε η δημιουργία συνοικισμών με επέκταση των πόλεων στις οποίες αυτοί ήταν προσωρινά εγκατεστημένοι. Προκρίθηκε -εκτός από σπάνιες εξαιρέσεις-το σύστημα της ανέγερσης μικρών κατοικιών, μονοκατοικιών/ διπλοκατοικιών/ τετρακατοικιών, μονώροφων ή διώροφων, με ένα ή δύο δωμάτια, κουζίνα και τους αναγκαίους βοηθητικούς χώρους. Το κράτος ή η ΕΑΠ ανέθεταν την ανέγερση των συνοικισμών σε εργολάβους ή φρόντιζαν να εφοδιάζουν τους πρόσφυγες με τα απαραίτητα μέσα για να κατασκευάσουν οι ίδιοι τα σπίτια τους. Η οικοδόμηση των συνοικισμών, ελλείπει χρόνου και χρημάτων, συχνά δεν συνδυαζόταν με έργα υποδομής (ύδρευση, αποχετευτικό σύστημα, οδικό δίκτυο, χώροι πράσινου κ.ά.). Στο κείμενο Α παρέχονται αρκετές κι ενδιαφέρουσες πληροφορίες σχετικά με έναν

από τους συνοικισμούς που αναφέρονται παραπάνω, αυτόν της Καισαριανής. Η εγκατάσταση των προσφύγων στην Καισαριανή αντανακλά τη γενική κατάσταση στην Ελλάδα, της αδιαφορίας και της εγκατάλειψης. Η μοναδική παρηγοριά των κατοίκων ήταν ο καθαρός αέρας. Ίσως αν δεν υπήρχε το φυσικό αυτό δώρο να είχε νεκρωθεί ο συνοικισμός, καθώς οι συνθήκες διαβίωσης χαρακτηρίζονται από άθλιες έως αβίωτες. Αρχικά οι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν σε σκηνές, όπου παρέμειναν για αρκετό χρονικό διάστημα. Κατόπιν κατασκευάστηκαν από το κράτος 500 ξύλινα παραπήγματα και 1000 πλινθόκτιστα δωμάτια. Η επιτροπή αποκαταστάσεως ανέλαβε να βελτιώσει τη θέση των προσφύγων και κατασκεύασε 350 σπίτια με τρεις ή τέσσερις κατοικίες διαφόρων τύπων. Η κατάσταση των ανθρώπων που έμεναν στα παραπήγματα ήταν απελπιστική, αρκεί να σημειωθεί ότι σε κάθε ξύλινο σπιτάκι κατοικούσαν δύο οικογένειες. Η ύδρευση του προσφυγικού αυτού πληθυσμού γινόταν με βυτία του δήμου και τις ελλείψεις τις αναπλήρωναν οι υδροπώλες, οι οποίοι εμπορεύονταν το νερό. Στο μεγάλο ρέμα της περιοχής οι ακαθαρσίες, τα σκουπίδια, τα ράκη της ταπητουργίας παρουσίαζαν φρικτό θέαμα.

ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ

Παρά την ομοιομορφία που επικρατούσε, υπήρχε ελαφρά διαφοροποίηση των κατοικιών του ενός συνοικισμού από τις κατοικίες του άλλου, ως προς το εμβαδόν, την ποιότητα κατασκευής και τη λειτουργικότητα. Ιδρύθηκαν ακόμη προσφυγικοί οικοδομικοί συνεταιρισμοί και χορηγήθηκαν άτοκα δάνεια σε προσφυγικές οικογένειες για τη στέγασή τους.

β) Υπήρχαν βέβαια και οι εύποροι πρόσφυγες, που είχαν την οικονομική δυνατότητα να φροντίσουν μόνοι τους για τη στέγασή τους. Αυτοί στην αρχή ήταν σε θέση να νοικιάσουν ή να αγοράσουν κατοικίες μέσα στις πόλεις και έτσι να αναμειχθούν με τους γηγενείς. Αργότερα ανέλαβαν οι ίδιοι πρωτοβουλίες για την ίδρυση οικισμών. Η διαδικασία ήταν η ακόλουθη: ίδρυσαν έναν οικοδομικό συνεταιρισμό, αγόραζαν μία έκταση σε προνομιούχο περιοχή και οικοδομούσαν αστικές κατοικίες καλής ποιότητας. Τέτοιοι οικισμοί ήταν η Νέα Σμύρνη στην Αθήνα και η Καλλίπολη στον Πειραιά. Στο κείμενο Β παρέχονται αρκετές πληροφορίες σχετικά με τη στέγαση των ευπόρων προσφύγων στις περιοχές της Νέας Σμύρνης, της Καλλίπολης (όπως έχει προαναφερθεί) και της Νέας Καλλικράτειας στο νότιο άκρο της Πειραιϊκής. Οι εύποροι πρόσφυγες είχαν, λοιπόν, τη δυνατότητα να ξεφύγουν από τη λύση της πρόχειρης κατασκευής νοικιάζοντας ή ακόμη καλύτερα αναλαμβάνοντας οι ίδιοι την οικοδόμηση των κατοικιών τους. Τους παρέχονταν οικόπεδα και δάνεια, ενώ το κράτος ανέλαμβανε τα έργα υποδομής. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά την περίπτωση της Νέας Σμύρνης, Σμυρναίοι πρόσφυγες από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα στην πατρίδα τους οργανώθηκαν το 1923 και σε ένα χρόνο πέτυχαν την απαλλοτρίωση περιοχής ανατολικά της λεωφόρου Συγγρού. Το 1925 άρχισε η οικοδόμηση σύμφωνα με το Σχέδιο Καλλιγά, που προέβλεπε μεγαλύτερο πλάτος δρόμων.

Στο αντίθετο άκρο βρίσκονταν οι άποροι πρόσφυγες, που δεν είχαν κατορθώσει να αποκατασταθούν ακόμη. Εγκαταστάθηκαν σε καλύβες, χαμόσπιτα και άλλες πρόχειρες κατασκευές στις παρυφές παλαιών

οικισμών, ή δημιούργησαν παραγκουπόλεις γύρω από τους προσφυγικούς συνοικισμούς. Έτσι, σε άθλιες συνθήκες, επρόκειτο να ζήσουν για πολλά χρόνια. Μια χαρακτηριστική περίπτωση αναφέρεται στο κείμενο Γ. Πρόκειται για μια τενεκεδούπολη, όπως ονομάζεται, στα προάστια της Θεσσαλονίκης, όπου ένα ολόκληρο χωριό, αποτελούμενο από μικροσκοπικά τενεκεδόσπιτα προσέφερε μια πρωτόγονη στέγη σε τετρακόσιες οικογένειες, δηλαδή σε πάνω από δύο χιλιάδες άτομα. Οι καλύβες ήταν απερίγραπτα στενάχωρες. Με τον τρόπο που είχαν κατασκευαστεί δεν μπορούσαν να προσφέρουν στους ενοίκους τους προστασία από τις καιρικές συνθήκες. Επειδή δεν ήταν αεροστεγείς, ήταν κρύες και υγρές το χειμώνα, ενώ το καλοκαίρι ο καυτερός ήλιος που έπεφτε στις τσίγκινες στέγες μετέτρεπε τις παράγκες σε σωστούς φούρνους. Όσο θλιβερά κι αν ήταν όμως αυτά τα καταλύματα, προσέφεραν κάποιου είδους προστασία στους ενοίκους τους. Όμως και στην καλύτερη περίπτωση δεν αντιπροσώπευαν παρά την κατώτατη βαθμίδα της πολιτισμένης ζωής.

Βάλια Μπουγάδη
1^ο Λύκειο Καισαριανής